

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Марковського Андрія Ігоровича
«ГЕНЕЗИС АРХІТЕКТУРИ КИЄВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ
СТОЛІТТЯ У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ»

представлену на здобуття наукового ступеня доктора архітектури
за спеціальністю 18.00.01 –
Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

На відгук подана дисертація в одному томі, що складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження викладені на 730 сторінках, включаючи 315 сторінок основного тексту. Ілюстративний матеріал включає 221 ілюстрацію та 25 рисунків. Списків використаних літературних джерел містить 308 позицій, архівних джерел - 1168 позицій. Також додано документи щодо підтвердження впровадження результатів дослідження.

Актуальність теми дослідження.

Архітектурні процеси, що розгорталися в Києві у першій половині ХХ століття, мають непересічне значення для становлення сучасної картини українського архітектурного та мистецького поступу. Події сторічної давнини знаходять відображення в київському сьогоденні: аналіз, дослідження та констатація важливих здобутків і очевидних прорахунків важливі не лише для теоретичного осмислення, а й для створення векторів розвитку нових архітектурних форм, що реалізуються у просторі міста.

Саме у першій половині ХХ століття на вітчизняних, європейських та північноамериканських теренах формувалась сучасна архітектура, в тому числі, з певними особливостями, характерними для м. Києва. Водночас, цей період архітектури Києва є недостатньо дослідженим як в контексті національних історико-культурних особливостей та тотожностей з радянською спадщиною, так і взаємозв'язків архітектурних течій України та Києва з західноєвропейськими та північноамериканськими архітектурно-мистецькими тенденціями.

Важливим є не лише теоретичний аспект даного дослідження, а й можливість практичного використання його положень та напрацювань при визначені ролі та значення, а отже й перспектив реставрації та реновації численних об'єктів та містобудівних комплексів, що були зведені в першій

половині ХХ ст., а нині потребують переосмислення та включення в громадський простір міста. Таким чином, аналіз еволюції архітектури Києва 1900–1950-х років у світовому контексті є дуже важливим, а обрана автором тема є безумовно актуальною і ставить завдання, спрямовані на вирішення багатьох важливих теоретичних і практичних проблем.

Структура представленого матеріалу не викликає принципових зауважень, а його повнота свідчить про глибоке проникнення автора у суть проблеми. Логічним є те, що в якості об'єкту дослідження Андрій Ігорович обрав архітектуру Києва першої половині ХХ століття, а предметом дослідження генезис архітектури Києва першої половині ХХ століття у світовому контексті.

Для досягнення мети роботи автор сформулював і послідовно вирішив низку завдань у чотирьох розділах роботи, які повністю відповідають поставленій меті.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми, сформульовано наукову проблему, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічні підходи і методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, надано відомості про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

Основне дослідження складається з історіографічного розділу та розділів, що відповідають трьом означеним в актуальності переходам в архітектурі Києва першої половини ХХ ст.

Перший розділ *«Історіографія. Дослідження та аналіз джерельної бази»* складається з трьох підрозділів, що структурують та визначають джерельну базу й методологію роботи. Методологічно автором джерела розділено на натурні обстеження об'єктів, що збереглися до нашого часу; архівні матеріали та літературні джерела. Літературні джерела згруповано у три блоки згідно з критичними парадигмами, обумовленими хронологічними змінами політичної та соціо-культурної моделі суспільства, у річищі якої здійснювалося дослідження: науково популярні та періодичні непрофесійні видання відповідного часу; дослідження, наукові роботи, статті та мемуари архітекторів-очевидців та безпосередніх учасників означених подій; пізніша професійна аналітика (що в свою чергу поділяється на радянську та після розпаду СРСР). Паралельно хронологічним етапам переходів подані зарубіжні джерела, пов'язані з міжнародним контекстом дослідження.

У другому розділі «*Стильовий перехід від національних варіацій та модерну до авангарду*» досліджується трансформація історично-еклектичних ремінісценцій та Ар Нуво в авангард у архітектурі Києва на фоні загальноєвропейського підсилення самовизначення та культурної сепарації націй, формування тезаурусу «національних міфів» в архітектурі шляхом залучення прийомів традиційної архітектури та впровадження «винайдених» традицій (за Е. Хобсбаумом). Перші два підрозділи окреслюють бекграунд поля архітектури початку століття, визначаючи основні фактори впливу та формуючи загальний понятійний апарат дослідження.

У третьому розділі «*Трансформація від авангарду до неокласики*» проведено детальний неупереджений аналіз архітектури Києва кінця 1920-х – початку 1950-х років. На підставі отриманих результатів зроблено висновок про спорідненість процесів, що протікали в архітектурі міста, з тенденціями в інших авторитарних країнах Європи з зазначенням тотожностей та унікальних особливостей.

Четвертий розділ «*Еволюція архітектури від ампіру до радянського модернізму*» присвячений переходу від неокласичної архітектури до радянського архітектурного модернізму (в ключових проектах) та функціоналізму (в масовій типовій житловій забудові). Розділ містить аналіз соціального запиту, політичних тенденцій а також зіставлення робіт ключових дослідників означеного періоду та дискусії між ними.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням та в цілому відображають основні результати дослідження.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується знанням та узагальненням науково–теоретичних досліджень в різних галузях знань, забезпечується обраним міждисциплінарним апаратом дослідження та застосуванням сучасних методів дослідження, впровадженням результатів дисертації у сферу наукових досліджень, та у навчальний процес. Основні наукові положення та висновки, які автор запропонував в своїй дисертації, належним чином обґрунтовані.

Наукова новизна результатів, отриманих у підсумку дисертаційної роботи А. І. Марковським не викликає сумніву. Автором створено систему аналогій та порівнянь, що доводить закономірне місце київської та вітчизняної архітектури у світовому мистецькому поступі. Віднайдене численні зв'язки та паралелі. Автором було створено та обґрунтовано нову концепцію розвитку

архітектури Києва першої половини ХХ століття, яка забезпечує унікальне місце київської забудови в загальноукраїнському, радянському та світовому мистецьких контекстах. Виявлено самобутні містобудівні, морфологічні, художньо-образні особливості архітектури Києва першої половини ХХ століття. В науковий обіг введено численні невідомі та маловідомі архівні матеріали.

Певною новизною є інтердисциплінарність роботи, що виникла на перетині архітектури, мистецтвознавства та культурології. Наукова виваженість її підтверджена численними виступами та конференціях та круглих столах, а також публікаціями у фахових виданнях не лише за спеціальністю 18.00.01 - Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, а й 26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство).

Практичне значення даної роботи полягає в тому, що результати проведеного дослідження сприяють доповненню недостатніх знань в галузі історії і теорії архітектури та можуть бути використаними вищими навчальними закладами у навчальній та навчально-методичній роботі для удосконалення лекційних курсів з історії та теорії архітектури, а також для проведення подальших наукових досліджень з окресленої тематики. Результати дисертації будуть корисними для використаними в сфері охорони пам'яток архітектури, зокрема, для вдосконалення каталогів міських пам'ятників архітектури, визначення або уточнення їх стильової атрибуції, в сфері реставрації, консервації та реконструкції пам'ятників архітектури, при виданні місцевих та загальнодержавних зводів пам'яток архітектури та при розробці методичних рекомендацій в сфері охорони пам'яток архітектури, а також у сучасному архітектурному проектуванні, де часто-густо використовуються різностильові форми та сучасні їх стилізації для вирішення певних художньо-образних завдань. Матеріали й теоретичні положення дисертації доцільно використати при розробці концепцій забудови, регенерації, а також збереженні середовища міста Києва.

Слід також підкреслити, що дисертація крім теоретичного та практичного, має ще такі важливі аспекти – історичний, культурологічний та соціальний. Здобувач наводить численний фактичний матеріал, аналізуючи еволюцію архітектури Києва на широкому тлі світового досвіду.

Отримані результати роботи були використані автором при укладанні нового курсу з історії архітектури для викладання у Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури та співкерівництві та консультаціях

при виконанні магістерських дипломних проектів на кафедрі інформаційних технологій в архітектурі КНУБА. Окремі положення дослідження були застосовані при роботі в Проблемній науково-дослідній лабораторії Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури в рамках замовлення Міністерства культури.

Повнота викладу матеріалів дослідження підтверджується 42-ма опублікованими працями, в тому числі однією одноосібною монографією; 14-ма статтями, що входять до фахових видань України (з них 2 у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних), 5 статей – в іноземних фахових виданнях; також видано 15 тез за матеріалами міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій; 7 публікацій, що додатково відображають результати досліджень.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату.

Дисертаційну роботу написано на достатньому академічному рівні, автор звертається як до вітчизняної, так і до актуальної зарубіжної фахової термінології. Понятійний апарат використаний вірно та науково виважено. Стиль викладення основного матеріалу, нових наукових положень, результатів та теоретичних висновків дисертації є доступним та забезпечує можливість їх сприйняття та використання.

Автореферат ідентичний змісту дисертаційної роботи, написаний лаконічно, грамотно, на високому професійному рівні. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідає вимогам державних стандартів і ДАК України.

До дисертаційної роботи є окремі зауваження та побажання:

1. Підрозділи дисертації - 3.3 «Містобудівні, типологічні та художньо-декоративні особливості архітектури Києва першої половини ХХ сторіччя» та 4.2 «Монументальна пропаганда: синтез архітектури і пластичних мистецтв кінця 10– початку 60-х років ХХ століття» структурно віднесені автором до розділів, що досліджують другий та третій означені в роботі міжстильові переходи (злами) відповідно. Їх хронологічні межі виходять за межі цих розділів і відносяться до всього дослідження, що в деякій мірі порушує власну чітку авторську схему дослідження. На мій погляд, варто було б проаналізувати ці аспекти дотично кожного з періодів, що розглядаються в роботі або розглянути

їх у окремих розділах. Особливо це стосується містобудівних особливостей, підходів і трансформацій. Вважаю, що доцільним було б приділити більше уваги цій важливій та глобальній складовій як у структурі, так і в тексті дисертації.

2. Вищезгаданий підрозділ 4.2 «Монументальна пропаганда: синтез архітектури і пластичних мистецтв кінця 10– початку 60-х років ХХ століття» варто було б розширити більшою кількістю прикладів синтезу мистецтв, не обмежуючи їх тільки монументальною пропагандою та скульптурою, особливо з урахуванням світового контексту. Так, поза межами дослідження без уваги автора залишилася творчість монументалістів А. Сікейроса та Д. Рівера у першій половині ХХ століття.
3. Підрозділ 3.1 «Стильові переходи в архітектурі кінця 1920-х - 1930-х років: причини та наслідки» є непропорційно великим, займаючи 59 сторінок (не рахуючи рисунків). Змістовно підрозділ переобтяжений скрупульозним описом кожного конкурсного проекту, що доцільно було б скоротити або перенести у додатки роботи.
4. Деякі важливі аспекти проведених автором досліджень, не знайшли належного відображення у висновках розділів дисертації. Це стосується таких підрозділів 1.3 та 3.3 роботи.
5. В роботі широко використовуються як загальний термін «модернізм», так і поняття «радянський архітектурний модернізм». Якщо перший термін є усталеним та загальноприйнятим, то другий є відносно молодим у вітчизняній професійній науковій літературі. Автор, на нашу думку, вірно та відповідно до контексту роботи використовує поняття «радянського архітектурного модернізму», однак в тексті чи додатках було б бажаним дати окреме розгорнуте пояснення щодо походження та хронологічних меж використання останнього, враховуючи відносну новизну та використання деякими науковцями інших визначень у попередні періоди.

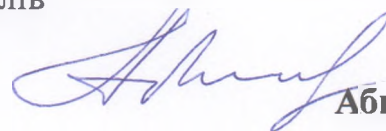
Наведені зауваження та побажання не торкаються принципів наукових положень дисертації і тому не знижують її наукову та практичну цінність. Вони можуть бути враховані в подальшій роботі здобувача над цією важливою тематикою, оскільки у представленій роботі закладений значний потенціал для подальших наукових досліджень за даною темою. Вагомим доробком дисертанта є узагальнення величезного фактичного матеріалу.

Автором пророблена значна робота по розробці нового напрямку архітектурно-теоретичних та мистецьких досліджень розвитку Києва першої половини ХХ ст. на міждисциплінарному перетині архітектури, мистецтва та культурології. Заслуговує окремої уваги велика кількість посилань на першоджерела, статті очевидців та учасників архітектурного поступу 1920-х-1950-х у професійній пресі, що були на певний час виключені з поля зору дослідників з різних причин.

Висновок.

За своїм змістом, глибиною, рівнем та обсягом представлене дослідження відповідає вимогам ДАК України, щодо докторської дисертації за спеціальністю 18.00.01 – «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». Дисертаційна робота ««ГЕНЕЗИС АРХІТЕКТУРИ КИЄВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ» за актуальністю, ступенем обґрунтованості наукових положень і висновків, науковою новизною та практичним значенням відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. до докторських дисертацій, а її автор Марковський Андрій Ігорович заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора архітектури.

Доктор архітектури, професор,
заслужений архітектор України,
професор кафедри дизайну інтер'єру та меблів
Київського національного університету
технологій та дизайну (КНУТД)

Абизов В. А.

Секретар вченої ради КНУТД

Первая Н. В.